

Sachin Sir's English Speaking

Its 100% guaranteed course
सबसे आसान तरीकेसे
अंग्रेजी बोलना
सिखानेके लियेही
हम जाने जाते है।
9028851719

BAHUJAN SAURABHA

बहुजन सौरभ

उपलब्ध आहे!

मिस्त्री, टाइल्स
फिटर, पेंटर,
कारपेंटर,
प्लंबर इत्यादीसाठी खालील नंबर
वर संपर्क करावा.
संपर्क
मो. 8482839451

मंगळवार १५ जुलै २०२५

वर्ष : ५ | अंक : १९८

दैनिक

किंमत : ₹ ५/-

Tuesday 14 July 2025

Year : 5 | Issue : 198

Daily

Rate: Rs. 5/-

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हा आपल्या लोकशाही व्यवस्थेचा कणा : सर्वोच्च न्यायालय

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावर सर्वोच्च न्यायालयाने एक महत्त्वाची टिप्पणी केली आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने आपल्या टिप्पणीद्वारे स्पष्ट केले की अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हा आपल्या लोकशाही व्यवस्थेचा कणा आहे, परंतु त्याचा गैरवापर समाजात द्वेष आणि विघटन निर्माण करू शकतो. म्हणून, नागरिकांनी जबाबदारीने बोलावे, संयम राखावा आणि इतरांचा भावनांचा आदर करावा.

नवी दिल्ली : सोमवारी सर्वोच्च न्यायालयाने अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावर एक महत्त्वाची टिप्पणी केली आणि म्हटले की नागरिकांनी त्यांच्या भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचे मूल्य समजून घेतले पाहिजे आणि त्यांनी आत्मनियंत्रण आणि संयम देखील बाळगला पाहिजे. न्यायालयाने म्हटले की सोशल मीडियावरील वाढत्या फुटीर प्रवृत्ती थांबवल्या पाहिजेत. न्यायालयाने असेही स्पष्ट केले की ते सेन्सॉरशिपबद्दल बोलत नाही, तर लोकांनी स्वतःहून जबाबदारी घ्यावी आणि त्यांच्या शब्दांवर संयम ठेवावा अशी त्यांची इच्छा आहे.

सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले आहे की, 'अशा प्रकरणांमध्ये राज्याने (सरकारने) हस्तक्षेप करावा असे कोणत्याही वाटात नाही. म्हणून, लोकांनी स्वतः जबाबदारी घेणे आणि सोशल मीडिया किंवा इतर व्यासपीठावर समाजात तणाव पसरवणारे काहीही बोलू नये हे महत्त्वाचे आहे.'

सोशल मीडियावरील आक्षेपाई आणि प्रक्षोभक पोस्टबद्दल चिंता व्यक्त करणाऱ्या एका प्रकरणाच्या सुनावणीदरम्यान सर्वोच्च

न्यायालयाने ही टिप्पणी केली. ऑनलाइन अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य आणि

सर्वोच्च न्यायालयाने बंधुता आणि एकतेवर भर दिला

सर्वोच्च न्यायालयाने नागरिकांमध्ये बंधुत्वाची भावना राखण्याच्या गरजेवरही भर दिला आणि म्हटले की आजच्या काळात जेव्हा फुटीरतावादी विचार वेगाने पसरत आहेत, तेव्हा नागरिकांनी विचारपूर्वक बोलले पाहिजे. सुनावणीदरम्यान न्यायालयाने म्हटले की, आम्ही अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या विरोधात नाही, परंतु संविधानात त्यावर आधीच वाजवी मर्यादा आहेत आणि लोकांनी या मर्यादांचे पालन केले पाहिजे.

सोशल मीडियावर हिंदू देवीच्या विरोधात आक्षेपाई पोस्ट टाकल्याबद्दल त्यांच्याविरुद्ध दाखल केलेल्या अनेक एफआयआरमधून दिलासा मिळावा यासाठी न्यायालयाने 23 जून रोजी वजाहत खान यांना अटकपासून अंतरिम दिलासा दिला होता, जो आता 14 जुलैनंतर वाढवण्यात आला आहे. वजाहत खान म्हणतात की त्यांच्या जुन्या दिवटमुळे आसाम, पश्चिम बंगाल, महाराष्ट्र आणि हरियाणा सारख्या राज्यांमध्ये त्यांच्याविरुद्ध गुन्हे दाखल झाले आहेत. त्यांनी असेही म्हटले की त्यांनी स्वतः वापूर्वी सोशल मीडियावरील प्रमाणाशी व्यक्ती शमिषा पनौली यांच्याविरुद्ध जातीय टिप्पणी केल्याबद्दल तक्रार दाखल केली होती. त्याला उतर म्हणून त्यांच्याविरुद्ध अनेक एफआयआर दाखल करण्यात आले.

समाजातील सुसंवाद याचात संतुलन राखणारी वजाहत खान यांना अटकपासून देण्यात आलेला अंतरिम दिलासा न्यायालयाने पुढील सुनावणीपर्यंत वाढवला आहे. तसेच, नागरिकांच्या अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा वापर आत्मनियंत्रण आणि जबाबदारीने कसा करायचा या मोठ्या मुद्द्यावर वकिलांकडून मदत मागितली आहे

न्यायाधीश बी.व्ही. नागराज आणि के.व्ही. विश्वनाथन यांच्या खंडपीठसमोर वजाहत खान यांनी दाखल केलेल्या याचिकेवर

सुनावणी सुरू होती. पुढील सुनावणीत या मोठ्या मुद्द्यावर चर्चा केली जाईल. वजाहत खान यांना अटकपासून देण्यात आलेला अंतरिम दिलासा न्यायालयाने पुढील सुनावणीपर्यंत वाढवला आहे. तसेच, नागरिकांच्या अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा वापर आत्मनियंत्रण आणि जबाबदारीने कसा करायचा या मोठ्या मुद्द्यावर वकिलांकडून मदत मागितली आहे

संभाजी ब्रिगेडच्या नेत्यावरील हल्ल्यामुळे राजकारण तीव्र

पुणे : महाराष्ट्रातील सोलापूर जिल्ह्यात संभाजी ब्रिगेडचे प्रदेश प्रमुख प्रवीण गायकवाड यांच्यावर झालेल्या हल्ल्यानंतर राज्यातील राजकारण तापले आहे. विरोधी पक्ष काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी काँग्रेस (शरद पवार गट) यांनी या हल्ल्यावरून सरकारवर हल्लाबोल केला आहे.

जिल्ह्यात सोलापूर जिल्ह्यातील अक्कलकोट गावात आयोजित एका कार्यक्रमात संभाजी ब्रिगेडचे नेते प्रवीण गायकवाड यांच्यावर शाईने हल्ला करण्यात आला आणि त्यांच्या गाडीतून बाहेर खेचून मारहाण करण्यात आली. स्वामी समर्थवरील त्यांच्या वक्तव्यावरून हा हल्ला झाल्याचा आरोप आहे. या घटनेचा व्हिडिओ सोशल मीडियावर व्हायरल झाला आहे. काँग्रेस आमदार विजय वडेझीवार यांनी हा नियोजित हल्ला असल्याचे म्हटले आणि कार्यक्रमात पोलिस बंदोबस्त का नव्हता असा प्रश्न विचारला. विरोधकांनी सभागृहात हा मुद्दा उपस्थित केला.

काँग्रेस नेते वडेझीवार यांनी विधानसभेत हा मुद्दा

उपस्थित केला आणि हल्लेखोर एका राजकीय पक्षाशी संबंधित असल्याचा आणि त्यांचा गुन्हेगारी इतिहास असल्याचा आरोप केला. त्यावर उत्तर देताना मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस म्हणाले की, आरोपींना अटक करण्यात आली आहे आणि त्यांच्यावर योग्य ती कारवाई केली जाईल. ते कोणत्याही पक्षाचे असले तरी कोणत्याही सोडले जाणार नाही, असेही त्यांनी सांगितले.

या घटनेनंतर, आरोपींपैकी एक दीपक काटे यांचे भाजप नेते बावनकुळे यांच्यासोबतचे फोटो व्हायरल झाले. तथापि, मंत्री चंद्रशेखर बावनकुळे यांनी स्पष्ट केले की या हल्ल्याशी भाजपचा काहीही संबंध नाही. दरम्यान, राष्ट्रवादी काँग्रेस (शरद पवार गट) नेते रोहित पवार आणि सुप्रिया सुळे यांनी आरोप केला की सरकारविरोधी आवाज दाबण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. सुप्रिया सुळे म्हणाल्या की घटनेनंतर त्यांनी प्रवीण गायकवाड आणि सोलापूर एसपीशी बोलले. इतक्या गंभीर घटनेनंतरही कठोर कारवाई झाली नाही हे धक्कादायक आहे असे त्या म्हणाल्या. त्याच वेळी रोहित पवार यांनी दावा केला की दीपक काटे शस्त्रे बाळगून स्वतःच्या भावाची हत्या केल्याबद्दल आधीच तुरुंगात गेला आहे. हल्ल्याच्या वेळी त्याच्याकडे शस्त्र असू शकते असेही त्यांनी म्हटले.

हरयाणा,गोव्यासह लडाखला मिळाले नवे राज्यपाल

नवी दिल्ली : प्रा. अशीम कुमार घोष, पुसपती अशोक अशोक गजपती राजू आणि कविंदर गुप्ता यांची राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांनी आज राज्यपाल म्हणून नियुक्ती केली. कविंदर गुप्ता यांची नियुक्ती नायब राज्यपाल म्हणून करण्यात आली आहे. दरम्यान, लडाखचे नायब राज्यपाल ब्रिगेडिअर (निवृत्त) बी.डी. मिश्रा यांचा राजीनामा स्वीकारला आहे. राष्ट्रपती भवनाचे जारी केलेल्या निवेदनानुसार, प्रा. अशीम कुमार घोष यांची हरयाणाचे राज्यपाल पदी नियुक्ती करण्यात आली आहे. पुसपती अशोक गजपती राजू यांची गोव्याच्या राज्यपाल पदी नियुक्ती करण्यात आली आहे. राष्ट्रपतींकडून जम्मू आणि काश्मीरचे माजी उपमुख्यमंत्री कविंदर गुप्ता यांची लडाख केंद्र शासित प्रदेशाचे नायब राज्यपाल म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे. लडाखचे नायब ब्रिगेडिअर (सेवा निवृत्त) बी.डी. मिश्रा यांनी पदाचा राजीनामा दिल्याने नवीन नियुक्ती करण्यात आली.

महाबोधी महाविहार मुक्त झालेच पाहिजे! आंदोलनाचा आज 15 वा दिवस

नागपूर : महाबोधी महाविहार मुक्त झालेच पाहिजे व पवित्र दीक्षा भूमी सौंदर्यकरन विनाविलंब सुरू करा या मागणी करिता धरणा आंदोलन, संविधान चौक येथे सुरू असून दि.15 जुलै 2025 रोजी 15 वा दिवस (मंगळवार) दसरोज सकाळी 10 ते सायं.6 वाजेपर्यंत धरणे आंदोलनात दरम्यान 11.30 वाजता आंदोलनकारी भिक्खू संघास भोजनदान डॉ.एम.एस. जांभुळे, फडव्यान रवि शेंडे. वरिष्ठ नेते, व्हीबीए करणार आहेत. या आंदोलनात प्रमुख नेतृत्व ईंजी.पदचाकर गणवीर, राष्ट्रीय संघटक, भारतीय बौद्ध महासभा व समता सैनिक दल हे करीत आहेत.

महाबोधी महाविहार बौद्धांच्या ताब्यात द्यावे.बी.टी.एम.सी. कायदा 1949 रद्द करण्यात यावा. व दीक्षाभूमी स्मारक बचाव, CRC व माता कचेरीची जागा दीक्षाभूमीचे विस्तारीकरण करण्यासाठी देण्यात यावी.परिसराचे सौंदर्यकरण विनाविलंब करण्यात यावे.या मागणी साठी संविधान चौक नागपूर येथे भारतीय बौद्ध महासभा,समता सैनिक दल,महिला सशक्तीकरण संघ आणि तमाम बौद्ध संघटनांच्या वतीने 1 जुलै ते 31 जुलै 2025 पर्यंत सामूहिक धरणे आंदोलन करण्यात येत आहे.नागपूर शहरातील सर्व बौद्ध व आंबेडकरी अनुयायी यांना प्रत्यक्षपणे बोधगया येथे

आंदोलनात सहभागी होणे शक्य झाले नाही अशा सर्व बौद्ध धम्म प्रचारक संघटना, बुद्ध विहार समिती,महिला संघटना यांनी 'संविधान चौक' येथे सुरू असलेल्या आंदोलनात सहभागी व्हावे. आंदोलन स्थळी भिक्खू संघास भोजन दान, अत्योपहार दान, अर्थ दान किंवा 'आंदोलनात आपल्या संस्थेच्या वतीने सहभाग घेण्यासाठी' व आंदोलनास समर्थन देण्यासाठी संपर्क साधावा. जे.आर. गोडबोले अध्यक्ष/विजय मेश्राम परचटणीस. (धरणा व्यवस्थापक) महानगर नागपूर जिल्हा शाखा, भारतीय बौद्ध महासभा व समता सैनिक दल संपर्क क्र. 7447553209.

'नोवांन' ची पृथ्वी सोबत सूर्याला एक परिक्रमा पूर्ण

प्रथम वाढदिवसाच्या अजंत हार्दिक मंगलकामना

COSMIC EVENT ALERT!
Our tiny human,
NOVAAN
completing his first orbit around the sun!

: शुभेच्छुक :
तारका, इंगी. निलय, शोको,
इंगी. अनया, जपान
साधना, इंगी. शुद्धोधन,
व सनस्त बडवणे-पाटील परिवार

वाढदिवसाच्या अजंत शुभेच्छा मंगलकामना

यशाची उंच शिखरे तुम्ही सर करीत राहावी
मागे वळून पाहताना आमची आठवण यावी
तुमच्या स्वप्नांचा वेल आकाशाला भीडू दे
आयुष्यात तुमच्या सर्वकाही मनासारखे घडू दे
तुम्हाला दीर्घ आयुष्य लाभो हीच इच्छा
वाढदिवसाच्या हार्दिक शुभेच्छा

डॉ. माधव सोनवाजी जांभूळे

: शुभेच्छुक :

आयु. मंगला जांभूळे,
विनीत, कृपाली, कनिष्का, चेरी व जेरी जांभूळे,
सुप्रिया, सुरज, वारीज गोडाम.
संविधान जागर टीम, संथागार फाउंडेशन
1942 निमित्त महिला क्रांती परिषद समिती
दैनिक बहुजन सौरभ परिवार

डॉ. सुनील भगत

महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती
प्रधान सचिव - जिल्हा नागपूर

आजचा दिवस आमच्यासाठीही खास
तुम्हाला उदंड आयुष्य लाभो, मनी हाच ध्यास
यशस्वी व्हा, औक्षवंत व्हा...

वाढदिवसाच्या हार्दिक शुभेच्छा !

: शुभेच्छुक :
देवयानी भगत, निलय भगत,
आविष्कार संगीत अकादमी,
बहुजन सौरभ परिवार.

डॉ. धनराज डाहाट यांना 75 व्या जयंती निमित्त विनम्र आदरांजली

कार्यम स्मरणात
डाहाट आणि मित्र परिवार

संपादकीय युनेस्कोच्या यादीत 12 गडकोट किल्ले

हिंदवी स्वराज्याची स्थापना करून भारतात मराठा साम्राज्याचे विस्तार करणारे छत्रपती शिवाजी शहाजी भोसले ऐतिहासिक राजे ज्यांचे नावच घेतले की स्वराज्याची घोडदौड डोळ्यापुढे दिसते. महाराष्ट्र पर्यटकांना आकर्षित करीत आहे. 700 किलोमीटर अंतराचा समुद्र किनारपट्टी महाराष्ट्र लाभली आहे. दुर्ग किल्ले ही महाराष्ट्रातील मोठी देण आहे. शिवकालीन ही मोठी पर्वणीच होय. युनेस्कोच्या पटलावर ऐतिहासिक दस्तावेज, संशोधनपर कॉपी टेबल बुक आणि त्याच्या जोडीला तितकीच आक्रमक प्रचार मोहीम याबळवर राज्याचा शिववारास असलेल्या बारा गड- कोटांचा 'युनेस्को'च्या जागतिक वारसा नामांकन यादीमध्ये समावेश होऊ शकला. यासाठी भारताचे एक शिष्टमंडळ मागील अनेक दिवसांपासून कठोर परिश्रम घेत होते, त्यासाठी वीस देशांशी समन्वय साधण्यात आला होता. 'युनेस्को'च्या जागतिक वारसा समितीची (डब्ल्यूएचसी) 47 वा बैठक नुकतीच पारिसर्याचे पार पडली. भारताकडून नामांकन यादीसाठी बारा गडकोटांचा प्रस्ताव पाठवण्यात आला होता. भारतीय शिष्टमंडळाला अगदी सुरुवातीपासून अडकडळ्यांचा सामना करावा लागला पण ही शर्यतही त्यांनी जिंकली. 'युनेस्को' तील भारताचे राजदूत आणि त्याची प्रतिनिधी जशाील. व्ही. शर्मा यांनी याबाबतची घोषणा केल्यानंतर सर्वांनीच आनंद व्यक्त केला. शर्मा म्हणाले की, 'हा केवळ भारत आणि मराठी लोकांसाठीच ऐतिहासिक दिवस नाही तर जगभरातील जनतेसाठी आनंदाचा क्षण आहे. मराठा साम्राज्याच्या श्रीमंत सांस्कृतिक वारशाचे वैश्विक मूल्या लक्षात घेऊन आंतरराष्ट्रीय समुदायाने त्यावर शिक्षामोर्तबकेले आहे. आमचे हे यश टीमवर्कचे फलित म्हणवे लागेल.' 'महाराष्ट्र सरकार, देशाचे सांस्कृतिक मंत्रालय, भारतीय पुरातत्त्व खाते आणि परराष्ट्र मंत्रालयाच्या प्रयत्नांमुळे हे होऊ शकले. यासाठी आम्हाला जगभरातील वीस देशांशी समन्वय ठेवावा लागला आणि हे टीमवर्कचे उत्कृष्ट उदाहरण होते,' असे शर्मा यांनी नमूद केले. भारताच्या नामांकनाला आंतरराष्ट्रीय स्मारके आणि स्थळ परिषदेने (आयसीओएमओएस) स्थगितीची शिफारस केली होती. याचा अर्थ सल्लागार समिती या स्थळाना नामांकनाच्या वारसा यादीमध्ये समाविष्ट करण्यास तयार नव्हती असा होतो. पण भारतीय शिष्टमंडळाने या परिषदेलाच त्यांच्या शिफारशीपेवील नुटी दाखवून दिल्या होत्या. त्यासाठी अठरा महिने लागले. कोणत्याही कामात सातत्य असले की यश मिळत असते. जागतिक वारसा समितीकडे याबाबतचा प्रस्ताव जानेवारी 2024 मध्येच पाठविला होता. प्रत्यक्षात गड-कोटांचा यादीमध्ये समावेश होण्यासाठी अठरा महिने लागले. काही अधिकाऱ्यांनी या गड किल्ल्यांना भेटही दिली होती. आंतरराष्ट्रीय पातळीवर फक्त राजस्थानातील किल्लेच माहिती आहेत. यानिमित्ताने दक्षिणेकडील किल्ल्यांचा प्रचार केला असून यापुढे महाराष्ट्रातील पर्यटन वाढेल. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या मराठी साम्राज्यातील पन्हाळ्याडासह बारा किल्ल्यांचा 'युनेस्को'ने यंदयत्वा वारसा यादीत समावेश केला. गडखोर्ण शेजारी गोवा राज्य आहे त्यामुळे पर्यटनाबरोबरच कलाशास्त्रातील वीस देशांशी समन्वय आणि त्याबरोबरच जगभरातील अभ्यासक व संशोधकांसाठी संधी वाढणार आहे. शाहू महाराजांचे कोल्हापूर त्यातील 'पन्हाळ्याडासह शिवकालीन गडांचा वारसासह यादीमध्ये समावेश झाल्यामुळे सुमारे एक हजार वर्षांची सांस्कृतिक परंपरा जपण्यास मदत होणार आहे. या दुर्गशृंखलेतील एकात्मिक लकरी प्रणाली अतिशय महत्वाची असून किल्ल्यांचा परिसंस्था म्हणूनही विचार होईल. जागतिक वारसा जेव्हा सिद्ध होतो त्यावेळी स्थानिकांवर तो जपण्याची नैतिक जबाबदारी वाढत असते. त्या त्या गडवरील भारतीय प्राचीन स्थापत्यशास्त्रातील आहेत.' विविध राजवटींचे संस्करण जपण्याची संधीही उपलब्ध होणार आहे. 'युनेस्को'चे निकष पाळवे लागणार असल्याने पर्यटनालाही मोठी चालना मिळणार आहे. त्यातून स्थानिकांना रोजगाराच्या आणखी चांगल्या संधी निर्माण होणार आहेत.' 'पन्हाळ्याडाचा जागतिक वारसा स्थळमध्ये समावेश झाला आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या युद्धनीतीचा आदर्श संपूर्ण जगापुढे निर्माण होणार आहे. पन्हाळ्याडवरील टाटबंदी असो किंवा ऐतिहासिक वास्तूच्या दुरुस्तीसाठी लागणारा सर्व निधी तत्काळ उपलब्ध दिला पाहिजे. ही राज्य सरकारची जबाबदारी आहे. 'छत्रपती शिवाजी महाराजांचे 12 ऐतिहासिक किल्ले युनेस्कोच्या जागतिक वारसा स्थळ्यांच्या यादीत सामील झाल्याबद्दल सर्वांना आनंदाच झाला आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी त्यांच्या साम्राज्यातून संपूर्ण भारताला एकत्र केले. आता हे 12 किल्ले युनेस्कोच्या जागतिक वारसा स्थळ्यांमध्ये समाविष्ट झाल्यामुळे त्यांचे महत्त्व अधिक वाढले आहे. या किल्ल्यांचे आकर्षण आता जगभरातील पर्यटकांना आकर्षित करेल, लोक जगभरातून प्रेणा घेण्यासाठी येथे येतील, तसेच पर्यटन अर्थव्यवस्थेला चालना आहे. 'युनेस्को'ने जागतिक वारसा सादी दिला म्हणून सरकारने फक्त आनंद साजरा करू नये तर एका मोठ्या जबाबदारीचे भान बाळगून सर्वप्रथम या सर्व गडकिल्ल्यांवर्ती अनधिकृत बांधकामे पडली पाहिजे. पण धर्म आणि जलापात असत भेदभाव करू नये. अशी अपेक्षा आहे. याने निकष नीट नाही पाळते तर ही युनेस्को संस्था हा दर्जा काढू नये, याकडेही लक्ष दिले पाहिजे आहे. किल्ल्यांच्या संरक्षणासाठी सहकार्य' किल्ल्यांचा जागतिक वारसा अतिशय काळजीपूर्वक जपण्याची आणि त्यांचे संरक्षण करण्याची राज्य सरकारची जबाबदारी वाढली आहे. ■■

अस्पृश्यताा निवारण्यासाठी झटणारे स्वातंत्र्यासाठी लढले. अस्पृश्यताा पाळणाऱ्यांना स्वातंत्र्याशी घोणे देणे नव्हते. समाजाला गुलाम ठेवणारे; गुलामी सवयीचे गुलाम युरेशियन, मोगल, इंग्रजांचे गुलाम झाले. भारताचा हा काळा इतिहास आहे. स्वातंत्र्याचे मोल नसणाऱ्यांनी 78 वर्षाच्या स्वतंत्र देशात अद्यापही भारतीय समाज अस्पृश्य, गुलाम, आदिवासी रानटी ठेवला. अस्पृश्थात मतभेद असल्याचा कांगावा करून त्यांच्यात जातीभेद निर्माण केला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्वराज्याच्या समर्थनात होते पण स्वराज्य फक्त स्पृश्यासाठी नव्हे तर स्वराज्यात अस्पृश्यांचा पुरेसा हिस्सा असण्याची अपेक्षा केली.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी समाज व राष्ट्र जागृतीसाठी आपल्या जीवाचे पोटतिडीकेने रान केले. समाजात शिक्षणाची ज्योत पेजवली. माझ्याच्या जागा कबीज करण्याचे अस्पृश्यता करी घेतले. उच्च वर्गीयांचा सरकारी पक्ष काँग्रेस, भाजप कोणाचाही असो अस्पृश्य विरुद्ध अस्पृश्य उभा करून अस्पृश्य होत माती मोल करतो. असे निवडून आलेले त्या पक्षांचे सांगकामे होतात. समाजाशी होईल तेवढी फिगुरी करतात. म्हणून समाजाच्या सुरक्षेसाठी मरणाच्या तैयारीने समरंगणात उतरण्याचा स्वतः डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी संकल्प केला आणि तसाच उपदेश अनुयायांना दिला. म्हणाले, 'संघटनेची ताकद प्रामाणिकपणा, एकनिष्ठता आणि पक्षाच्या शिस्तपालनावर अवलंबून असते. हे कार्यकर्त्यांना विसरून चालणार नाही.' डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक उत्थानासाठी दृढ संकल्पी, निर्भीड होते. काँग्रेसच्या धमक्यांवर, अत्याचारांवर, हद्दंयावर त्यांनी कलम सशस्त्राचा वापर केला. हद्दे धुडकावले, केव्हाचेच परतून लावले. स्वस्वार्थासाठी दुसऱ्यांच्या दावनाला समाजाला बांधणाऱ्याची आंबेडकरवादी निर्भर्सना करतात. अशांची समाजात कदर नसते. आंबेडकरवादी बाबासाहेबांच्या राजकीय, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक विचारांना बालट देणाऱ्यांची घोर निंदा करतात. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी पीडित, उपेक्षित समाजाला धगधगत्या जातीभेदाच्या, अज्ञानाच्या, अत्याचाराच्या ज्वालामुखीतून सुरक्षित बाहेर काढले. त्यासाठी, कोणाचा विरोध केला नाही. कोणाची पर्वा केली नाही. कोणाचा धमक्या दिला नाही. कोणावरही हद्दे केले नाही. कोणावर अत्याचार केला नाही. कोणाचा

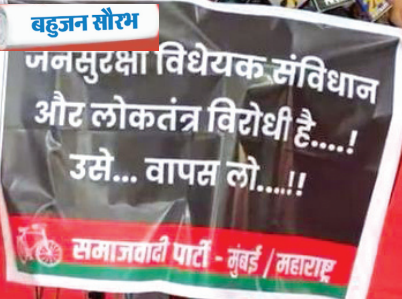
समाजकार्यात, राजकारणात पडले तरी, आजन्म विद्यार्थीच आहे.

जनसुरक्षा बिल हे सर्वसामान्य जनता तर सोड, पण बऱ्याच शिकलेल्या लोकांना सुद्धा समजलेले नाही. नाव जरी जनसुरक्षा बिल असले तरीही सुशिक्षित, जागृत व सरकार विरोधात बोलणाऱ्या खऱ्या माणसाला गुलाम बनवण्याची प्रक्रिया म्हणजे जनसुरक्षा बिल. बरे, जनसुरक्षा बिल म्हणजे नेमेक काय? जनसुरक्षा बिलाचा फायदा कोणाला आणि कसा होणार याचे उत्तर आहेत का? एवढे कायदे असतांना जनसुरक्षा कायद्याची काय गरज? बरे चला विचार करूया. हुंडा बंदी कायदा, दारू बंदी कायदा अस्तित्वात असतांना हुंडाबंदी झाली का? अवैध दारू मिळणार नाही असे एखादे गाव असेल का? याचा जर विचार केला तर जनसुरक्षा बिल जनतेला नेमेक काय देणार आहे? जनसुरक्षा विधेयकाद्वारे जनतेची सुरक्षा नेमकी कोण आणि कोणापासून करणार आहे? या सर्व प्रश्नांची उत्तरे शोण्याचा प्रयत्न कोणी करणार नाही. कारण बऱ्याच लोकांना प्रश्नच पडत नाहीत. संविधानाने प्रत्येक माणसाची सुरक्षा करून ठेवली आहे. परंतु आजही संविधानाची योग्य अंमलबजावणी होत नाही. म्हणून लोकांना संविधानीक सुख सुविधांचा लाभ मिळत नाही तो भाग वेगळ. आपण संविधान समजून घेतले तर आपल्या लक्षात येईल की कलम क्र. 19 हे खुप महत्त्वाचे कलम आहे. कारण याच कलमाद्वारे प्रत्येक भारतीयांना कोणत्याही प्रकारचा भेद न करता अधिकऱ्याकी स्वातंत्र्य दिले आहे. अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यात देशातील कोणताही व्यक्ती आपले मत भाषणानु, लिखाणातून निर्भीडपणे मांडू शकतो. देशातील कोणतेही नागरिक कलम क्र. 19 अंतर्गत निःसशस्त्र एकत्र येऊन सभा घेऊ शकतात, आंदोलन करू शकतात, सरकारच्या चुकित्या ध्येयधोरणाचा निषेध करू शकतात, कलम 19 अंतर्गत देशातील कोणतेही नागरिक देशात संघटना स्थापन करू शकतात. थोडक्यात सांगायचे झाल्यास जनतेच्या हितासाठी हातात शस्त्र न घेता भाषण, लिखाण, सभा संमेलन, आंदोलन व

जनसुरक्षा बिलात जनतेची सुरक्षा कुठे?

सरकारच्या चुकित्या निर्णयाच्या विरोधात आवाज उठवून सरकारवर दबाव निर्माण करण्याचे काम कलम क्र. 19 नुसार देशातील प्रत्येक व्यक्ती करू शकतो. बरे जन सुरक्षा विधेयक जर बघितले तर त्यात जनतेची सुरक्षा कशी आणि कोणापासून होणार याचा उल्लेख आहे का? याकडे कोणाचे लक्षच नाही. जनसुरक्षा बिल हे व्यक्तीच्या विरोधात नसून संघटनेच्या विरोधात आहे. राज्याचे मुख्यमंत्री म्हणाला. कोणत्या संघटना तर ज्या डाव्या विचारसरणीच्या आणि कडवट विचाराच्या आहेत आणि जे संविधान मानत नाहीत त्यांच्या विरोधात हा कायदा आहे. असे असतील आणि त्यांना संविधान महत्त्वाचे वाटत असेल तर जनसुरक्षा विधेयका अंतर्गत सर्वात पहिली कार्यवाही भाजप पक्ष व आरएसएस संघटना यावर होईल. अशोक सत्थं हटवणे, संविधान बदलण्याची भाषा

कलम क्र. 19 चे उल्लंघन करणे होय. कलम क्र. 19 चे उल्लंघन कोण संविधानीक आहे का? हजारो करोड रुपये जनतेचे खर्च करून रस्ते बनण्याचे नाटक केले. तरीही सरकार विरोधात बोलायचे नाही का? समुद्धी महामार्ग, मेट्रो, इतर ठिकाण चे अनेक रस्ते, पुल इंडिया असे देशाचे नाव असताना हिंदुस्थान यालाच इमानदार सरकार म्हणायचे का? आरएसएसचे द्रोह या शब्दाचा वापर करतात. संविधानाने शस्त्र शिवाय सभा रॅलीची परवानगी दिली आहे. हातात तलवारी असून दहशत निर्माण करणारे संघटने कोणते आहेत हे महाराष्ट्रच्या मुख्यमंत्र्यांना माहिती आहेच. मग यांच्यावर कारवाई होणार का?

हा प्रश्न आहेच आणि याचे उत्तर सर्वांना माहिती आहे. जनसुरक्षा विधेयकामध्ये अजून एक तरतुद आहे ती म्हणजे सरकार विरोधात अपप्रचार करणाऱ्यांवर कार्यवाही होणार. सरकार विरोधात बोलण्यावर लिहिण्यावर जनतेवर कार्यवाही होत असेल तर मग सुरक्षा कोणाची? जनतेची की सरकारची? सरकारने जनतेची कामे नाही केली तर लोकप्रतिनिधींवर कार्यवाही व्हायला पाहिजे, अशी तरतुद पाहिजे असताना लोकांना सरकार विरोधात सरकारच्या चुकित्या ध्येयधोरणा विरोधात बोलण्याचा अधिकार बंद करणे म्हणजे

उद्घाटनाच्या काही दिवसातच खराब झाले. यालाच इमानदार सरकार म्हणायचे का? प्रचंड खर्च करून पहिल्याच पावसात बांधकाम खराब होत असतील तर गरिबाच्या झोपड्या परवडल्या. मग एवढा पैसा खर्च कोणा कुठे? याला भ्रष्टाचार नाही का तर जन गुलाम आणि लगाम विधेयक असून याद्वारे सरकार विरोधात, सरकारने केलेल्या

माध्यमातून भ्रष्टाचार, राजकीय नेत्यांचे अनैतिक कृत्य यावर बोलले, आंदोलने केले तर त्यांच्यावर सरकार विरोधी, नश्वलवादी संघटना म्हणून कार्यवाही होईल. म्हणजे जनसुरक्षा विधेयकाच्या माध्यमातून सरकारची सुरक्षा आहे. एखाद्या संघटनेने देश विघातक, सामाजिक तेढ निर्माण करणारे कृत्य केले तर त्यांच्यावर कारवाई व्हायलाच पाहिजे. मग ती संघटना कोणतीही असो. परंतु देश विघातक, सामाजिक तेढ निर्माण करणारे म्हणून पेपरवर निवडणूक व्हायला पाहिजे कारवाई हवी. पण मजीद तोडायला मी गेलो होतो. म्हणणारा व्यक्ती सत्तेत असेल तर तो व्यक्ती खरच निरपेक्ष वागू शकतो का?

जनसुरक्षा विधेयकात सरकार विरोधात, देशहिताच्या विरोधात कोणी व्यक्ती व संघटना कृत्य करत असेल तर त्याची संपत्ती जप्त होणार म्हणजे जनतेची सुरक्षा आहे का? ज्या मतदारसंघात विकासच झाला नाही त्या लोकप्रतिनिधींची संपत्ती जप्त करून उच्चस्तरीय चौकशी करून भ्रष्टाचार उघड करून त्याला पुन्हा निवडणूक लढता येणार नाही, अशा बिलाची खरे तर जनतेला गरज आहे. असे बिल आणले तर नेत्यांच्या घरात असलेला गोरगरीब लोकांचा पैसा बाहेर येईल आणि भ्रष्ट लोक घरी बसून राजकारणात शंभर टक्के नवीन लोक येतील. सरकार व अधिकारी यांनी केलेला भ्रष्टाचार, नेत्यांनी केलेले बलात्कार, यावर जनतेने बोलले तर, जनतेने लोकप्रतिनिधी, प्रशासन यांना प्रश्न विचारले तर जनतेला संरक्षण पाहिजे असा कायदा पाहिजे असताना जनतेच्या नावाखाली भ्रष्ट सरकारची सुरक्षा करून जनतेला मात्र गुलाम बनवण्याचे काम सुरू आहे. जनसुरक्षा विधेयक नाही आणि अनैतिक कार्याची असेल हेच सत्य आहे. ■■

26 नोव्हेंबर, 1949 रोजी संध्याकाळी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर निवांत सोयावर बसले होते. क्षणात हसत होते, क्षणात रडत होते. शंकर आनंद शास्त्री सोबत होते. त्यांना समजेना नेमेक झालेय काय? त्यांनी विचारण्याचे धाडस केले, डॉ. बाबासाहेब म्हणाले, शास्त्री मी आज आनंदात आहे. कारण आज मी माझे ध्येय गाठलेय, आज मी माझे उद्दिष्ट पूर्ण केलेय आणि हे करत असताना मी काय-काय गमावले त्याची चाचपणी करत होतो व माझा एक काळ आठवला आणि माझ्या डोळ्यात पाणी आले, माझा एक काळ असा होता शास्त्री, ज्या काळी माझ्या खिशात एकही रुपया नव्हता व नेमेका त्याच वेळेस माझा राजरत्न आजारी पडला होता, माझ्या राजरत्नला तपा आला होता. त्याचे शरीर तापाने फणफणत होते, परंतु त्याच्या औषध उपचारासाठी माझ्या खिशात एकही रुपया नव्हता.

माझे राजरत्नच खुप प्रेम होते, शास्त्री अरे नेमेकाच बोलायला लागला होता, नेमेकाच चालायला लागला होता, औषधोपचार नसल्यामुळे त्याचा ताप वाढतोय हे मला ठाऊक होते, परंतु त्याला छातीशी कवटाळून रडण्याशिवाय माझ्याकडे कुठल्याच पर्याय नव्हता. शास्त्री माझा राजरत्न माझ्या छातीशी कधी गतप्रण झाला हे मला सुद्धा कळले नाही रे...!

एकदा मन लावून वाचा! खरच डोळ्यात पाणी येईल

सगळे लोक जमले, सगळे शेजारी जमले. एकजण माझ्याकडे आला व मला म्हणाला... 'बाबासाहेब राजरत्नचा आता अंत्यविधी करावा लागेल व त्यासाठी त्याला नवे कपडे घ्यावे लागतील.' नवे कपडे म्हंटल्याबरोबर माझ्या काळजामध्ये चर्च झाले, कारण त्याच्या औषधोपचारासाठी माझ्याजवळ एकही रुपया नाही, तर त्याला नवे कपडे घेण्यासाठी माझ्याकडे कुठुन पैसे येतील...? काय करावे कळत नव्हते, कुणाला सांगवे समजत नव्हते, शास्त्री मी गुड्यामध्ये डोके खुपसुन व्हासदास रडायला लागलो, पण माझ्याकडे पैसे नाहीत हे माझ्या रामुला ठाऊक होे. माझी रामु जवळ आली. तिने लुगड्याचा पदर फाडला, त्या पदरामध्ये माझ्या राजरत्नला गुंडाळले आणि त्याचा अंत्यविधी

केला. परंतु आज मला असे वाटत आहे की माझ्या त्या राजरत्नच्या बलीदानाचे आज सार्थक झाले. कारण आज मला असे वाटतेय की माझा एक राजरत्न गेला तर काय झाले, याच्यानंतर येणारे माझे कोट्यान्कांटी राजरत्न उदा टाय-कोटात सुटाबुटात येणार आहेत व याच्यानंतर

त्याच राजरत्नच्या बलिदानामुळे आज आम्ही शिकलो, सवरलो मोठे झालो, नोकऱ्याला लागलो. त्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांसाठी आम्ही काय केले...? हे प्रत्येकाने आपापल्या काळजाला विचारण्याचा प्रश्न आहे... शेवटी बाबा....

भंगली एकदा संपली हो काथा, कुणी नाही ईंधे कुणाचा राहीला, एक टुकडा ईंधे, एक टुकडा तिथे, वा धिमा तुमच्या काळजाचा मी पाहिला...!

ज्या दिवशी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा मुलगा राजरत्न याचा अचानक मृत्यू झाला. त्याच दिवशी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना प्रथम गोलमैज कॉन्फरन्ससाठी लंडनला जायचे होते. मोठय़ा भाऊ येऊन डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना म्हणाला 'धीम तू कोठे चालला आहेस, राजरत्न आता राहिलेला नाही.' बाबासाहेब सुन्न झाले. काही क्षणातच स्वतःला सावरून बंधुला म्हणाले, 'आज जर मी लंडनला पोचेलो नाही तर आज करोडो अस्पृश्य, पिछडे लोकांच्या अधिकाराची गांधी व त्याची कर्मनी हत्त्या करेल. मी एका मुलासाठी माझ्या करोडो मुलांना नाही मारू शकत.' असे होते बाबासाहेब! आजच्या सोशल मिडियावर हा छोट्यासा लेख आला. लेखक कोण आहे माहिती नाही. निपाड टाइम्स दैनिकाने तो प्रसिद्ध केला आहे. पण पाठवणाऱ्या म्हणतो, माझ्या बाबांचे एक काम जरूर करा. कोणत्याही 10 लोकांना जरूर जागरूक करा. त्यांना अस्तित्वाची जाणीव करून द्या. ■■

सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी आरक्षणाबाबत इतिहास घडविला...

पत्रकार स्टीफन सॅकर यांनी माझी न्यायमूर्ती धनंजय चंद्रचूडना प्रश्न विचारला होता की, तुमचे वडील (माजी वाय. व्ही. चंद्रचूड) सरन्यायाधीश होते आणि तुम्ही त्यांचे सुपुत्र आहात आणि तुम्हीही सरन्यायाधीश बनलात. ही घराणेशाही आहे, यावर चंद्रचूड म्हणाले, 'माझ्या वडीलांनी मला सांगितले होते की, जोपर्यंत ते भारताचे सरन्यायाधीश आहेत, तोपर्यंत मी न्यायालयात जाऊ नये. म्हणूनच मी हार्वर्ड लाॅ स्कूल मध्ये शिक्षण घेत होतो. न्याय पालिकात घराणेशाहीची समस्या आहे का? आणि तिथेही तुमच्यासारख्याच उच्चजातीय हिंदू पुरुषांचे वर्चस्व आहे, असे तुम्हाला वाटते का?

या प्रश्नावर माजी सरन्यायाधीश चंद्रचूड यांनी असहमती व्यक्त करित म्हटले की, 'भारतीय न्यायव्यवस्थेच्या सर्वात खालच्या सररातील जिल्हा न्यायालयांमध्ये होणऱ्या भरतीकडे जर तुम्ही पहाल, तर तिथे नव्याने येणाऱ्या न्यायाधीशांमध्ये 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त महिला आहेत. काही राज्यांमध्ये ही संख्या आणखी जास्त असून ती 60-70 टक्क्यांपर्यंत जाते.'

मोठ्या संख्येने महिला न्यायव्यवस्थेत येत आहेत. हे सत्य असले तरी आपली न्यायव्यवस्था एकतर उच्च जातीय असल्याचे चंद्रचूड यांना मान्य करावे लागले होते. स्वातंत्र्याच्या 75 वर्षांनंतर हा एक सर्व्हे म्हणतो की भारतवर्षात शासन, प्रशासन, न्यायपालिका आणि राजकारण यावर 134 घराण्याचे वर्चस्व राहिलेले आहे आणि ही घराणी म्हणजे ब्राम्हण आणि सर्वर्ण आहेत. आता पर्यंतच्या 50 सरन्यायाधीश दलित वर्गातील सुब्रमण्यम यांच्यानंतर भूषण गवई सरन्यायाधीश झाले. हे दान्ही सरन्यायाधीश आरक्षण भ्रमून नव्हे तर आपल्या बुद्धीच्या जोरावर सरन्यायाधीश झाले आहेत. म्हणून भूषण गवई प्रथम मुंबईत येत असताना प्रोटोकॉल पाळला नाही. याच मुद्द्यावर बोट ठेवून प्रकाश आंबेडकर यांनी सल्ला दिला की, तुम्ही तुमच्या हिमतीवर चिफ जस्टीस म्हणून गेलेले आहात. आता स्वतःची इश्ट ही स्वतःच राखली पाहिजे.

सर्वच शासकीय संस्था, अनेक उच्च न्यायालयांत अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमाती प्रवर्गांसाठी आरक्षण अगोदर पासूनच लागू आहे. सर्वोच्च न्यायालयासाठी अपवाद होतो. सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी त्याची न्यायपालिकेत न्यायमूर्ती या सरन्यायाधीश यांना आरक्षण नसते हे माहित होते. परंतु सर्वोच्च न्यायालयातील प्रशासन कर्मचारी यांना देखील आरक्षण नव्हते. सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी 23 जून 2025 रोजी सर्वोच्च न्यायालयात नोकरीवर अरण्याच्या अनुसूचित जातीच्या कर्मचाऱ्यांना 15 टक्के आरक्षण तर एस्सीटी प्रवर्गातील कर्मचाऱ्यांना 7.5 टक्के आरक्षण ही आरक्षण नीती औपचारिक असेलने लागू

करून एक नवा इतिहास घडविला आहे. कारण हे आरक्षण नियुक्ती तसेच पदेव्रती अशा दोन्हीसाठी लागू आहे. या नव्या धोरणाचा लाभ रजिस्ट्रार, सिनियर पर्सनल असिस्टन्ट, असिस्टन्ट लायब्रेरियन, ज्युनियर कोर्ट असिस्टंट, चेम्बर अटेंड या पदावर काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना होणार आहे. आपल्या कर्मचाऱ्यांसाठी पहिल्यांदाच संविधानाने घालून दिलेल्या कायदा आणि सर्वर्ण आहेत. आता यांनी त्यांची भूमिका आपल्या कामातून सिद्ध केली आहे.

सरन्यायाधीश भूषण गवई त्या पदावर सरन्यायाधीश आरक्षण प्राप्त करून घेतले आहेत. सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी त्यांची भूमिका आपल्या कामातून सिद्ध केली आहे. सरन्यायाधीश भूषण गवई त्या पदावर सरन्यायाधीश आरक्षण प्राप्त करून घेतले आहेत. सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी त्यांची भूमिका आपल्या कामातून सिद्ध केली आहे. सरन्यायाधीश भूषण गवई त्या पदावर सरन्यायाधीश आरक्षण प्राप्त करून घेतले आहेत. सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी त्यांची भूमिका आपल्या कामातून सिद्ध केली आहे.

सरन्यायाधीश भूषण गवई यांनी सोडविला पाहिजे. ही आंबेडकरी जनतेची फार इच्छा आहे. तसेच हा देश डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या संविधांवर चालतो. तर मग ग्वाल्हेर कोर्टाच्या आवारात मनूचा पुतळ का? हा पुतळा अविरत येथे संविधान शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा पुतळ उभारण्यात आला पाहिजे आणि लोकशाही अधिक सक्षम करण्यासाठी EVM हटवून बॅलेट पेपर च नव्हडपुका घेण्याचे नियंत्र घेतले तर सरन्यायाधीश भूषण गवई यांचा इतिहास सुवर्ण अक्षरांनी लिहिता जाईल. ■■

प्रसिद्ध लेखक, विचारवंत, ओजस्वी वक्ता आणि आंबेडकरी चळवळीचे सजग प्रहरी स्मृतिशेष डॉ. धनराज डाहाट यांचा आज, 15 जुलै रोजी अमृतमहोत्सवी जन्मदिन टाचिनिमित्त...

आयुष्यभर आंबेडकरी विचारांची बाग फुलविणारे प्रसिद्ध लेखक, विचारवंत डॉ. धनराज लहानुजी डाहाट यांचा जन्म 15 जुलै 1950 रोजी भीमनगर काटोल या ठिकाणी सामान्य कुटुंबात झाला. अत्यंत बिकट व प्रतिकूल परिस्थितीतून मार्ग काढीत डाहाट सरांनी एम.कॉम, एम.ए. (आंबेडकर विचारधारा), दोन सुवर्णपदके), एम.ए. (गांधी विचारधारा), एम.ए. (पाली), बी. जर्नेलिजम, राष्ट्रभाषा रत्न आणि पीएच.डी. संपादन धरून आपल्या जीवनाची सुंदर इमारत उभारली. धम्मक्रांती घडून आलेल्या नाग नगरीत त्यांनी आपल्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटवला. एक उत्तम लेखक, वक्ते, संपादक, चळवळीचे अभ्यासक, उत्कृष्ट सूत्रसंचालक आणि कुशल मार्गदर्शक म्हणून ते नावारूपास आले. राजपत्रित अधिकारी, एन.एस.एस.ओ, भारत सरकारची प्रामाणिकपणे सेवा करून ते निवृत्त झाले. निवृत्तीनंतरही ते स्वस्थ बसले नाहीत. नागपूर विद्यापीठाच्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर पदव्युत्तर विभागात त्यांनी अंशकालीन प्राध्यापक म्हणून कार्य केले. ‘संकेत’ नावाची प्रकाशन संस्था स्थापन केली. संकेत प्रकाशनाच्या माध्यमातून त्यांनी स्वतःबरोबर अनेक मान्यवरांची आजपावेतो 100 हून अधिक दर्जदार पुस्तके प्रकाशित केली.

फुले-आंबेडकरी चळवळ, शताब्दी, डॉ. आंबेडकर ज्या प्रमाणे एका बिंदूपसून असंख्य रेषा निघू शकतात. तसेच ज्याला जो मार्ग भावतो तो ते अनुसरतात. असेच अमच्या सोबत असणारे व्यक्तिमत्व रिजलन डायरेक्टर, भात सरकार राष्ट्रीय सेवा योजना, प्रादेशिक केंद्र, महाराष्ट्र व गोवा पुणे येथून 12 वर्षांपूर्वी निवृत्त झालेले डॉक्टर एम एस जांभूळे. ज्यांचा सेवापूर्वी सोहळू भारती विद्यापीठ कॉन्फरन्स सभागृहात संपन्न झाला. सेवानिवृत्त होताच, भारती विद्यापीठाचे उप कुलपती डॉ. शिवाजी कदम, म्हणले, ‘जांभूळेजी तुम्हाला प्रॉब्लेम नसेल तर उद्या पासून आपण विद्यापीठात कार्यक्रम संयोजक म्हणून रुजू होऊ शकता.’ तेव्हा क्षणाचाही विलंब न करता जांभूळे सरांनी त्यांना नम्रपणे उत्तर दिले. ‘सर, माझ्या आयुष्याचा उर्वरित प्रवास हा माझ्या समाज बांधवांसाठी आहे.’ त्यामुळे मला शक्य होणार नाही. यावेळी हे लक्षात घेण्यासारखे आहे, की जांभूळे सरांना 50 हजार मासिक वेतन मिळाले असते पण या 12 वर्षात त्यांनी जो समाजात प्रवेश आणि प्रवास केला. तेव्हा त्यांना जे काही सामाजिक चित्र बघायला मिळाले ते पन्नास हजार पगारात आणि भौतिक सुखात कादपि शक्य झाले नसते. त्यांच्या शक्तीनिहाय सामाजिक, धार्मिक, राक्षीय व शैक्षणिक क्षेत्रात ते आम्हाला वावरतांना दिशत. गरीब विद्यार्थ्यांना शिक्षणासाठी मदत, मेडिकल हॉस्पिटल मध्ये अँडॉल्ट असलेल्या खेड्यातील शंशला मदत, दररोज सकाळी वेगवेगळ्या विस्तारात धम्मचक्र किंवा पंचशील ध्वज बघून लोकांची माहिती घेणे. गरजू विद्यार्थ्यांना व महिलांना मार्गदर्शन, मदत करणे. सतत सामाजिक प्रवास केल्यामुळे व धम्म बोधवना प्रत्यक्ष भेटल्यामुळे हे सर्व त्यांना शक्य होते. विशेष म्हणजे ज्यांना ज्यांना भेटतात त्या भेटीचे फोटो वॉट्स अ‍ॅपवर टाकल्यामुळे ज्यांना काही मदत हवी आहे ते त्यांच्याशी संपर्क साधतात. अशावेळी ते त्यांना आर्थिक अशो की कौटुंबिक वादविवाद असो मित्राच्या सहकार्यानी ते प्रश्न सोडवितात. जांभूळे सरांचे मित्र अंतिता मेघराज वानखेडे, यशवंत वंदना भांबूलकर, इंजी. विजया राजेंद्र मडके, अरुण मेश्राम आणि डॉ. पाटील अशी त्यांची आर्थिक मदददारांची टीम आहे. कधी-कधी डॉ. वीणा राऊत आणि प्रा. पुष्पा सोमकुवर सहकार्य करतात. जांभूळ्याट येथे त्यांनी अय्यासिका निर्माण केली आहे, तेथील विद्यार्थ्यांना आवश्यक ती पुस्तके उपलब्धी जातात. त्याशिवाय खेड्यातील विद्यार्थ्यांना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चरित्र आवजून वाचयला सांगितले. रोखच्या बाजूला राहणाऱ्या मजुराच्या शाळेत जाणाऱ्या मुलांना नोट बुक्स तसेच टी शर्ट ताजबाग रोड व बेसा रोड वर देण्यात आले.

आजही आदिवासी गरिबी, कुपोषण, बेरोजगारी, अपुरे शिक्षण, विस्थापन, आजारपण या समस्यांनी जखडलेली आहे. दुसऱ्या शब्दात सांगायचावे झाल्यास आदिवासी आज ही गुलामीचे जीवन जगत आहे. त्याला देश स्वतःच्याचा खरा लाभ अजून मिळालेला नाही, तो वचित आहे.

130 वर्षाआधी ही भगवान बिरसाजी मुंडाने, तत्कालीन सामाजिक व्यवस्था, राजकीय व्यवस्था, धार्मिक व्यवस्था व त्यात होणारे अन्याय-अत्याचार पाहून आदिवासी समाजाला आक्रान् कलेत, आदिवासींचे स्वतःचे राजकारण असल्याशिवाय, तुमचा कधीच उद्धार होणार नाही, असे स्पष्ट रूपाने सांगितलेले आहे. स्वातंत्र्यानंतर अनेक आदिवासी नेत्यांनी गैर आदिवासी पक्षात राहून आदिवासींचा विकास साधण्याचा पुरेपूर कळिबंदी केले, पण त्यांच्या प्रयत्नांना पाहिजे तसे यश आले नाही. तरी देखील आदिवासींची धुरा खाली न ठेवता स्वपक्ष काढून कार्य जोमाने पुढे नेण्याचा प्रयत्न केलेले आहे, यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न या ठिकाणी मी केलेला आहे.

डॉ. जयपालसिंह मुंडा, ऑक्सफोर्ड युनिवर्सिटी लंडन मधून आयसपीसी डिग्री, इंडियन हॉकी टिमचे कॅप्टन, 1928 ला हॉकी टिमला गोल्ड मेडल मिळवून देणारे कॅप्टन, आफ्रिकेत अर्थशास्त्राचे प्राध्यापक, बिकानेर राजस्थान कॉलेजचे प्राध्यापक, रायपूर कॉलेजचे प्राचार्य-गैर आदिवासी पक्षातून निवडून येणारे आदिवासी प्रतिनिधी संसदेत-विधानसभेत बोलत नाही, उच्च शिक्षित आदिवासींच्या लक्षात आले म्हणून प्रथमतः जयपालसिंह मुंडाने काँग्रेस सोडून 1939 ला आदिवासी महासभेची स्थापना केली. ते स्वतः अध्यक्ष होते, खुल्या मतदार संघातून 1946 ला संविधान सभेवर सदस्य म्हणून निवडून आले. तेव्हा आदिवासींच्या जल, जंगल, जमीनीच्या पारंपरिक अधिकारांची मागणी केली. 5 वी, 6वी अनुसूची निर्माण करण्यास सांगितले, संविधानात मुर्खनिवासी शूद्राने आदिवासींना ओळख द्यावी अशी मागणी केली. 5 व्या सूचीतील अनुच्छेद कलम 244/1 स्वयं शासन

अविस्मरणीय ज्ञानवंत धनराज डाहाट

: अल्पसंख्याक आणि धर्मनिरपेक्षता, डॉ. आंबेडकर आणि काश्मीर समस्या, धम्मनायिका, कबीर : व्यक्तित्व आणि विचार, बाबीस प्रतिज्ञा, डॉ. आंबेडकरांचे समाजवादी चिंतन, आंबेडकरवादी समाजक्रांती, महाप्राण जोगेंद्रनाथ मंडल, आंबेडकर ग्रंथायन असे समाजप्रबोधनपर ग्रंथ देशभर गाजले. नागपूरच्या अंबाझरी परिसरातील ‘डॉ. आंबेडकर सांस्कृतिक भवन संघर्ष लढा’ (2023) हे त्यांचे पुस्तकही याच उमीतून साकार झाले. सोबतच अनेक वृत्तपत्रातून, मासिक पत्रिकेतून ते नियमितपणे स्तंभलेखन करायचे. ‘भीमज्योत’ मासिकाचे संपादक म्हणून कार्य केले. हिंदी, मराठी, इंग्रजी आणि गुजराती भाषेतील ग्रंथाचे अनुवाद केले. शिवाय अनेक वृत्तवाहिऱ्यांवरील चर्चेत ते सातत्याने सहभागी होऊन आंबेडकरी विचारांची अभ्यासपूर्ण मांडणी करायचे. विद्वताप्रचुर भाषणानी अनेक सभा-संमेलने त्यांनी गाजविली.

धम्मक्रांतीच्या संपूर्णमहोत्सवी वर्षात (2006) त्यांनी संपूर्ण महाराष्ट्र पिंजून काढला होता. सांगांयचे तात्पर्य म्हणजे सरांना शिक्षण हा ज्ञानाजंचा छंद होता. डॉ. धनराज डाहाट सर हे खरच एक उच्चविद्याविभूषित व्यक्ती होते. त्यांची

विशेष गुण मला फार आवडायचा. तो गुण म्हणजे ते एवढे मोठे ज्ञानवंत आहेत ही गोष्ट तर अगदी अभिमानास्पद व खरी आहेच. परंतु त्याहूनही महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे त्यांच्याकडे हे सर्व वैभव

असतानाही त्यांनी कधीही आपली जनसामान्यासोबत असलेली नाळ तुटू दिली नाही हा सर्वात महत्त्वाचा गुण त्यांच्यात होता.

स्वभावाने अतिशय नम्र व स्पष्टवक्ते होते. आपल्यापेक्षा वयाने लहान असणाऱ्या व्यक्तीलासुद्धा ते अगदी आदरयुक्त व नम्रपणे बोलायचे. मला

वाटते की ते त्यांच्या या गुणामुळेच सर्वांमध्ये लोकप्रिय झाले. त्यांच्या या स्वभावामुळे त्यांनी मानवी संबंधाचे प्रचंड मोठ्या प्रमाणात जाळे तयार केले. म्हणून त्यांचा हा अतिशय चांगला गुण इथे मला आवजून सांगायला वाटतो. अनेक पदव्या

मिळविलेल्या लोकांची इथे कमी नाही. परंतु शिक्षणासोबतच आपण आपल्या भाऊबंदांसाठी, समाजबांधवांसाठी काय करतो आणि त्यांच्यासोबत कसे वागतो, त्यांच्या भविष्याबाबत काय विचार करतो या गोष्टी अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत.

डाहाट सरांनी आंबेडकरी चळवळीला दिलेल्या अतुलनीय योगदानाबद्दल अनेक पुरस्कारांनी अलंकृत करण्यात आले. ज्यात महात्मा फुले स्मृति शताब्दी समारोह चंद्रपूर (1991), बाबू हरदास निबंध स्पर्धा कामठी (1998), लोकानुकम्पा वाडयम राज्यस्तरीय पुरस्कार (2006), विश्वरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर साहित्यरत्न पुरस्कार (2023), डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जीवनगौरव पुरस्कार (2024) प्रमुख आहेत. अनेक आंबेडकरी साहित्य संमेलनाचे उद्घाटन त्यांनी केले. अनेक ठिकाणी त्यांचा आदर-सत्कार करण्यात आला. आंबेडकरी चळवळीत एकजीव झाले असतानाच त्यांचे 7 मे 2025 रोजी वयच्या 74व्या वर्षी निधन झाले. ते शरीराने आपल्यातून निघून गेले असले तरी ते कौंतीरूपाने अजरामर आहेत. अखंड ज्ञानसाधना करून त्यांनी लिहिलेले ग्रंथ आपल्यासोबत कायमच राहणार आहेत. त्यांच्या मागे पत्नी, एक मुलगा, मुलगी, सून, नातवंड आणि मोठा आस परिवार आहे.

मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव देण्याच्या मागणीसाठी निघालेला ऐतिहासिक लॉगमार्च संघर्षातील या महान योद्ध्याला अमृतमहोत्सवी जन्मदिनानिमित्त अश्रुपूर्ण सुमनांजली. मानाचा मुजरा. ■■

सर्व सामान्यातील माणूसपण जगणारे...

डॉ. एम.एस. जांभूळे

वरून ट्रेननी देखील प्रवास करीत असतांना त्यांच्या डब्यात 8 लोक बुद्ध धम्म व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारांवर चर्चा करीत होते. ही मंडळी त्रैलोक्य महासंघाशी जुळलेली असावी. त्यांनी त्या गृहस्थांना स्वतःचा परिचय दिला. अहमदाबाद येथील काही मित्रांची नावे सांगितली तसेच नागलोकच्या मित्रांची नावे घेतली. त्यावेळी ते गृहस्थ आश्चर्यचकित होऊन म्हणाले तुम्ही त्यांना कसे काय ओळखता? जांभूळे म्हणाले, ‘सर्विसमुळे 18 वर्षे अहमदाबाद येथे होतो. गुजरातमध्ये प्रवास केला म्हणून तेथील बुद्धिस्ट लोकांना ओळखतो. त्यांना धम्म गीत लिहिण्याची सवय असल्यामुळे त्यांनी लिहिलेले बुद्ध गीत सर्वा कडून म्हणवून घेतले. असा त्यांचा धम्म प्रवास झाला.

मिनिट अंतरावर विटभट्टी वस्ती आहे तिथे मजूर लोक राहतात. बस त्यांना त्यांची चळवळ सापडली आणि ते ला वस्तीत गेले. काही महिला, पुरुष बाहेर उभे होते आणि मुले बाहेर खेळत होती. त्यांना सरांनी आपला परिचय दिला व शिकणाऱ्या मुलांची माहिती घेतली. तेथे दहा परिवार बऱ्याच वर्षा पासून राहतात व ते सर्वही मराठवाड येथील खेड्यातून आलेले आहेत असे त्यांना कळले. शहरात जे पण काम मिळेल ते करतात असे त्यांनी सांगितले. त्यांनी लगेच

शिकणाऱ्या मुलांची यादी तयार केली व दररोज एक तास मुलांना बुद्ध , फुले, आंबेडकर यांची माहिती देण्याचा परिपाट सुरू झाला. त्यातील एक महिला सोनाली म्हणाली, ‘साहेब माझी मुलगी 9 वीत शिकते पण पुस्तक नसल्यामुळे ती शाळेत जाऊ शकत नाही आणि तिच्या वडीलाचा पगार 15 दिवसांनी होणार’. लगेच घरी गेल्यावर सरांनी आपल्या मुलाच्या हाताने पुस्तक मागवली. दुसऱ्या दिवशी

तिला देताच ती मुलगी शाळेत जाऊ लागली. सोबतच सर्व मुलांना त्यांनी दोन-दोन नोट बुक्स दिल्यात. नागपूरला आल्यावर ओंकारनामर जवळ बेसा रोडला लागुन 15 कुटुंब तात्पुरत्या स्वरूपात असलेल्या प्लास्टिक कापडच्या झोपड्या करून राहतात. येथील शिकण्या मुलांना व इतर काही मुलांना संधाणार फाऊंडेशनद्वारे त्यांनी सावित्रीबाई फुले चित्रपट दाखवला. त्या मुलांच्या आयुष्यातील सिनेमागृह आणि मॉल बघण्याचा पहिलाच प्रसंग होता. एस्किलेटर वरून जाताना काही मुले पडत होती. त्यांना सांभाळण्याचे काम मनीषा पाटील यांनी केले. परंतु मुलांच्या चेडऱ्यावरचा आनंद त्याह्याळण्याचे समाधान सरांना लाभले. निर्धार क्रांतीचा, समन पथ, मुक्ती पथ, व्हिजन 2024, संविधान जागर आणि दीक्षा भूमी हे उर्जा भूमी हे लघु नाट्य जांभूळे सरांनी लिहिले. सर्वात जास्त 134 प्रयोग संविधान जागर लघु नाट्याचे 18 महिन्यात झालेत हे विशेष. जागोजागी प्रयोग लावण्यासाठी युद्ध पाठवळीवर स काम करतात. हे सर्व प्रयोग यशस्वी करण्यासाठी डॉ. वीणा राऊत दिग्दर्शक, सरांच्या घरी प्रबिस्तर करीत असतांना त्यांची सहचरिणी मंगलाताई जांभूळे सर्वांचे आगत-स्वागत करण्याचे संस्कार विनम्रतेने पाळतात. डॉ. एम. एस.

ताकद अन् कमजोरी
अंत्यवाक
बापाने आयुष्यभर राब-राब राबून घराला सजकले. आपल्या कष्टाच्या कमाईने केवळ घर नव्हे तर कुटुंबाचे आयुष्य उजळले. कल्पना करा नुझाफकाळी जर अंधारलेल्या खोलीत त्याला अडाळीत टाकले तर त्याच्या मनाची काय अवस्था होईल? स्वतःच्या सर्व इच्छा, आकांक्षांना दुरा सारून आपली जबाबदारी पार पाडली. आपले तारुष्य खर्ची घातले पण जेव्हा ‘म्हारात घरी बसून पुकटात तुकडे ठोडतो’ असे खंय कानावर पडले तर त्याच्या मनाची काय अवस्था होईल? जेथे बापाला पाय ठेवायचीही इच्छा नाही त्या ठिकाणी आपल्या लेकरांसाठी चक्र हात पसरतो. होणार अमान सहन करतो. त्याची जेव्हा पोटच्या गळ्याकडून अशी उक्ता शेत असेल तर कुणाला जणण्याची इच्छा असेल ? एकवेळ मुले भांडली तरी त्याला जेवढे बाईट वाटत नाही त्यापेक्षाही जेव्हा मुले बापाशी बोलणे बंद करतात तेव्हा कमालीच्या यातना होतात. जो बाप लेकरांच्या मसलतान् अन् मीनाला समजून व्यक्तीचा आज त्याच्या भावनांना कुणीही समजून घेत नाही. त्यांना हे कसे कळत नाही ह्या दुर्नियेत फक्त मायबापाचे प्रेम विनामूल्य मिळते. इतर नात्यांमध्ये त्याची किंमत मोजावी लागते. ज्यांच्या डोंडय़ाचे पिठुळर अकाली हवले त्या लेकरांना विचार ते सांगतील की नातेवाईक कसे राी बंदललात. घात बापाच्या कामात कवडीचीही मदत न करणाऱ्याला दुसऱ्याच्या चाकरीत कसा ओढव टाईम करावा लागतो ? अशी व्यक्ती जेव्हा स्वतः कमावते तेव्हा त्याला बापाने आपली जबाबदारी कशी पार पाडली असेल ह्याची जाणीव होते. म्हातारपणी बापाचे लटपटपणे पाय पोरांना दिसतात पण आयुष्यभर उघडलेले ओडी का दिसत नाही? ज्यांना सर्व आवते मिळते त्यांच्याच सवयी बिघडण्याची जास्त शक्यता असते. फुकटात मिळ्याऱ्या गोष्टींची किंमत कळत नाही. जसे विनामूल्य मिळलेल्या प्राणवायूची किंमत दवाखान्यात गेल्यावर कळजे की तो किती महाग आहे. म्हातारपणी ज्या अभंगी बापाच्या नशीबात हे भोग आले त्याला हे वाटत असले की कुणाला जर रेणारी त्याची जेवढी दुष्ट असते तेवढीच वेळेवर औषध न रेणारी, किंवा ईशूज न करणारी व्यक्तीही तेवढीच पापी असते. पारवलंही झालेला बाप दुःखाचे ओतेले त्राु शकत नाही, मनाची कवाडे खोलू शकत नाही, बापाच्या मीनाला कुणी समजु शकत नाही. बाप विचारा काय करणार तो काही बोलू शकत नाही. त्याला हव्हे कळत नाही की तक्रार स्वतःबद्दल करावी की इतरांबद्दल कारण दुःखही आपले अन् दुःख देणारेही आपले. अंत्ययात्रेत सहभागी होण्यासाठी लोक कितीही लांबचे अंतर पार करून हजेरी लावतात पण जिवंतपणी सहकार्य करायची वेळ येते तेव्हा लांब पळतात. अशीच एक म्हातारी हातवळ व्यक्ती आपल्या फुड पत्नीला म्हणाला, ‘जर आपल्या डोळ्यात अश्रू आले तर ते आपणच पुसायचे असतात. दुसऱ्या कुणी पुसायला येईल ह्या भावड्या आशेवर राहू नये आणि चुकून कुणी आलाच तर तो काहीशी सौत करायला लावेल. ह्या जगाची एकच रीत आहे, जेथे असेल मतलब तेथेच प्रीत आहे. म्हातारपण अन् आजारणात प्रत्येक दुःख बच रोज कसे ताते होते रक्ताच्या नात्यांनाही बघ त्यांचे कसे ओतेले होते’. ‘फासला बढा लिखा किसीने तो किसीने दिवार पक्की कर ली। बुढे बापको बेबस कर डाला वाह!’ अलादत ने क्या खुब तक्की कर ली शेवटी हे सत्य नाकारून चालत नाही की, बाप आपल्या काव्यात कुलीती बजार उवत नाही कारण जगाची सर्वात मोठी ताकद अन् सर्वात मोठी कमजोरी ही त्याची लेकरे असतात. ■■

वानखेडे, प्रा. भिमराव गायकवाड, जया कलीहारी, नंदा पंचभाई, सुनंदा गायकवाड, मनीषा पाटील, वंदना धनविजय, संंध्या वाकरे, रंजना लोखंडे, सीमा थूल, गुंफा पाटील, या सर्वांच्या मौलिक सहकार्यामुळे मी हे सर्व करू शकतो असे जांभूळे सरांचे प्रांचळ मत आहे. संविधान जागर लघु नाट्याचे प्रयोग करीत असताना दैनिक बहुजन सौरभ पेपरची माहिती ते प्रकाशने सांगतात. सकाळी फिरायला जातांना रस्त्यात भेटणारे मित्र असो की बस, ट्रेन, एरोप्लेन असो जिथे जातील तेथे ते संविधान जागर व महापुरुषांविषयी बोलत असतात. संविधान. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व इतर महापुरुष यांच्या कार्यावर प्रसंगानुसार त्यांनी गीत लिहिलेत. विविध कार्यक्रमांसाठी ते आयोजकांना विनंती करून गीतातून समाजाला जागृत करीत असतात. ही गीते गाणाऱ्या टीमला देखील ते सोबत नेतात. या उपक्रमातून महिलांना देखील संधी मिळत असते.

त्यांचे लेख, कविता वर्तमान पत्रात देण्याचे अनमोल कार्य प्राचार्य संंध्या राजुरकर करीत असतात. 1942 ऐतिहासिक अखिल भारतीय महिला क्रांती अमृत महोत्सव परिषद जी 2017 ला नागपूरच्या दीक्षाभूमी आयोजित केली होती. त्यात सक्रिय सहभागी असणाऱ्या डॉ. वीणा राऊत, प्रा. विशाखा कासारे, मा. भाथुरी गायधनी, मंगला जांभूळे, हारामोडे, डॉ. सरोज आलालावे, पुण्याई बौड, ममता बोदेलें सुष्मा भड, वंदना वनकर, संंध्या राजुरकर, डॉ. सरोज डोगे, प्रा. सी. एन. हारामोडे ही सर्व मंडळी माझ्या ऐतिहासिक कार्यक्रमाचा पायाच आहेत. यांनी विसरणे अशक्यच ! असे डॉक्टर एम. एस. जांभूळे नेहमीच सांगतात. आज त्यांचा जन्मदिवस आहे त्या अनुगुंणाने वाचकांना हे संगण्याचे प्रयोजन हेच की आपणही आपापल्या परिने खूप मोठे समाजसेवक होऊ शकलो नाही. तरी आपल्या अक्तीबाबतीच्या संपर्कात आलेल्या लोकांच्या समस्या निश्चितच सोडवू शकतो. कारण आपल्या प्रत्येकाच्या हृदयात एक संवेदनशील माणूस दडलेला असतो. पण त्यासाठी संवेदनशील मन जागे ठेवावे लागते आणि सर्वसामान्यांला माणूस मानून गंवावे लागते. असे हे निर्गावी, सेवाभावी, संवेदनशील व्यक्तिमत्व म्हणजे डॉ. एम. एस. जांभूळे सर यांच्या वादह्रिस्वात्मित खूप-खूप मोल कामना व्यक्त करीत त्यांचे पुढील आयुष्य असेच आरोग्य संपन्न जावो अशी सदिच्छा व्यक्त करत असताना त्यांची सहचरिणी मंगला यांना खूप खूप धन्यवाद देते कारण मंगला ताई मुळेच सरांचा हा सहहृदयतेने मंदतीचा प्रवास निरंतर सुरू आहे. ■■

व्यवस्था, स्वायत्त परिषदेवरील नियंत्रणाचे अधिकार, जमिनीवरील अधिकार कायम ठेवण्यात आले, 6 वी सूची अनुच्छेद कलम 244/2 व अनुच्छेद कलम 176/1 आदिवासींच्या जल, जंगल, जमीनीवरील अधिकार कायम ठेवण्यात आले. आदिवासींचे नोकरतीवरील आरक्षण 15/4 व 16/4 कायम ठेवण्यात आले. राजकीय आरक्षण अनुच्छेद कलम 330 व 332 आमदार-खासदारांचे आरक्षण कायम करण्यात आले. मुंडा साहेब इथेच थांबले नाहीत तर, स्वतंत्र बोलणारे माणसे

संसदेत बोलणार नाहीत, तेव्हा आपल्या बाजूने कायदे कसे होणार, म्हणून आदिवासी महासभेची झारखंड पक्षात 1950 ला विलीन करून 1951 ची निवडणूक लवढून 32 आमदार, 4 खासदार 1955/56 निवडणूकीत 22 आमदार, 5 खासदार, 1 राज्यसभा सांसद, 1962 च्या निवडणूकीत 24 आमदार, 5 खासदार निवडून आणले. 5 वी व 6 वी अनुसूची लागू करण्याबाबत समझौता जवाहरलाल नेहरू कडून झालेला होता. परंतु 1964 ला नेहरूंच्या निधनाने समझौता पूर्ण होवू शकला नाही. 1967 चा निवडणूकीत भाग घेवून अनेक आमदार-खासदार निवडून आणले, हे मोलाचे कार्य त्यांचेकडून, स्वतंत्र पक्षाचे स्वतंत्र राजकारण केल्यामुळे शक्य झाले. शेवटी दिर्घ काळच्या आजाराने 13 मार्च 1970 त्यांचे निधन झाले.

आदिवासींचे कैवरी प्रतिभावान नेते बाबुरावजी मडावी साहेब... मडावी साहेब नोकरतीवर असतांना देखील सेवादल काँग्रेसमध्ये काम करीत होते. पदोन्नतीवर नागपूर वरून, चंद्रपूरला बदली झाली. तत्कालीन महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री मा. स. कन्नमवार यांच्या संपर्कात आले. काँग्रेसचे मोठे नेते, अब्दुल सफी, दादासाहेब देवठळे, खासदार शांतारामजी पोटदुखे, सेवादल प्रमुख ल. म. वासेकरजी यांच्यासारखे जेष्ठ-श्रेष्ठ नेते काँग्रेस पक्षात सक्रिय होते, त्यारंचेही संपर्क सानिध्यात ते वावरले, पक्षाचे कार्य जोमाने केले. मडावी साहेबांचे कार्य पाहून राजकीय सोडून देवून मतदार संघातून 1972 ला तिकीट काँग्रेसने दिले, ते निवडून आले. पुन्हा 1980 ला निवडून आलेत. याच काळात जातचोर आदिवासींचा मोठी लाट, खऱ्या आदिवासींच्या कोट्यात, घुसखोरी करायला लागली, सत्तेवर असणारे काही पक्षाचे नेते, वोट-बँक लक्षात घेऊन, त्या बोगस आदिवासींना संपाट करायला लागलेत.

यामुळे खऱ्या आदिवासींना शिकण क्षेत्रात, रोजगाराच्या क्षेत्रात व अन्य विकास योजनांच्या लाभात वंचित होणे सुरू झाले. यातून आदिवासींना व त्यांच्या मुलभूत हक्क-अधिकरांना वाचविण्यासाठी मडावी साहेबांनी 29 ऑक्टोबर 1980 ला एक शासकीय परिपत्रक काढण्यास शासनाला भाग पाडले. जी. आर. मुळे बोगस

आदिवासींना स्वतंत्र राजकीय पक्षाची गरज का?

आदिवासींवर वंचक बसला, आदिवासी जातीचा दाखला देतांना, सरकारी अधिकाऱ्यांवर खूप निबंध लावण्यात आले होते. परंतु तत्कालीन मुख्यमंत्री ए. आर. अंतुले यांनी वोट बँकेच्या लोभापायी 29 ऑक्टोबर च्या जी.आर. ला बेअसर करण्यासाठी व बोगस लोकांना संरक्षण देण्यासाठी एक नवीन जी.आर 31-7-81 ला शासनाद्वारे काढले. अशाप्रकारचे अनेक जी.आर. शासन-सत्तेत बसणाऱ्या लोकांकडून वारंवार काढून बोगस लोकांना संरक्षण देण्याचे काम होत राहिले. म्हणून यावर बळ बसविण्यासाठी 2/6/1985 ला अनेक

संघटना मिळून आदिवासी आरक्षण संरक्षण समिती, मडावी साहेबांनी स्थापित केली. या समितीद्वारे आदिवासींचे हक्क - अधिकार सुरक्षित ठेवण्यासाठी सतत आंदोलने, मेळवे आयोजित करीत राहिले. यासोबत काँग्रेस पक्ष काय म्हणेल याचा विचार सोडून देवून 1960 ला वेगळे भारतीय आदिवासी सेवा मंडळ स्थापित केले. नाशिक जिल्ह्यातील दादासाहेब सौंदाने यांनी स्थापित केलेली आदिवासी सेवा संघ या दोन्ही मंडळाचे 14 मार्च 1963 ला नाशिक येथील मेळव्यात एकत्रीकरण करण्यात आले व नाव दिले, महाराष्ट्र प्रदेश आदिवासी सेवा मंडळ. तसेच 27 मे 1990 ला नागपूर येथे

स्थापित केलेल्या अखिल भारतीय आदिवासी विकास परिषद, नयी दिल्ली या संघटनेला जुळून मोठमोठे राष्ट्रीय संघटना व सांभाळण्या. राष्ट्रीय स्तरावर आदिवासींमध्ये राहून कार्य केल्यामुळे पुढे त्यांना आदिवासी बाहुल गडचिरोली जिल्हा वेगळ स्थापित करता आले.

मध्य प्रदेशातील आदिवासी नेतृत्व :- 1. स्वरूपसिंग पोतें, जे आयएएस होते, ते सेवानिवृत्तीनंतर समाजकार्यात आले. सोबत डॉ.

भवरसिंह पोतें देखील राजकारणात येवून काँग्रेस पक्षात प्रवेश घेतला. सोबतच भारतातील आदिवासींची सर्वात मोठी संघटना अखिल भारतीय आदिवासी विकास परिषदेला देखील वेळ देत होते. जे खासदार, कार्मिक ओरांव यांच्या नेतृत्वात काम करीत होते, त्यांच्या कामामुळे संपूर्ण 45 राखीव जिल्ह्यांत आदिवासी एकसंघ झालेत. सर्व आदिवासी पोतें साहेबांचा गुणगान करायला लागलेत. ही गोष्ट कसिंरसला पचली नाही. पोतें साहेबांना काँग्रेसने बाहेरचा रस्ता दाखविला. पोतें साहेबांच्या जनजागृतीमुळे आदिवासींमध्ये भरपूर राजकीय चेतना आली. मध्य प्रदेशात निवडणूका झाल्यात.

क्रातिवीर नारायणसिंहजी उर्डके :- 23 सप्टेंबर 1917 ला जन्म. 1941 ला नागपूर येथील हिरासिंग कॉलेज मधून डिग्री, 1951 पर्यंत शिक्षक म्हणून चंद्रपूरला काम केले. याच काळात 1949 ला आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी चंद्रपूरला वसतिगृह, याच काळात चांदा जिला काँग्रेस आदिवासी सेवा मंडळची स्थापना केली. समाजवादी विचारधोराला घेवून ते काम करीत होते. लाल रंगाची टोपी त्यांच्या डोक्यावर नेहमी असायची. राजकीय सत्ता हस्तगत केल्याशिवाय निवडणूकांची वेळ होती, मारवाही विधानसभा क्षेत्रातून तिकीट मिळले, मध्य प्रदेशाच्या संपूर्ण आदिवासी क्षेत्रात त्यांच्या कामामुळे खूप प्रभाव होता. रेकॉर्ड तोड मताने ते जिंकून आले. पोतें साहेबांचा हा प्रभाव बीजेपी ला पचला नाही. पुढच्या निवडणूकीला बीजेपी ने तिकीट दिले नाही. स्वतंत्र उभे राहिले. प्रचारकाळात त्यांचा अंत झाला, त्यांना जहर देण्यात आले.

1994 च्या काळात दिलीप सिंह भूरिय यांनी मध्य प्रदेश आदिवासी विकास परिषदेची धुर आपल्या हातात घेतली, झांबुआ विधानसभा क्षेत्र त्याचा कलेला तरी संपूर्ण मध्य प्रदेशचा दौरा त्यांनी केला. आदिवासी जनतेला आपलेसे करून घेतले, सर्व आदिवासी एक झालेत, दिग्विजय सिंग मुख्यमंत्री होते. त्यांना भूरियाजीने खुर्ची सोडायला सांगितले व ती खुर्ची आदिवासींना देण्याची मागणी केली. परिणाम असा झाला की, काँग्रेस ने भुरिया साहेबांना पक्षातून काढले. गोंडवाना गणतंत्र पाटील गेलेत पण त्यांना तिथेही जमले नाही. नंतर ते बीजेपी जॉईन केले. बीजेपीपैलाली आदिवासी नेतृत्व मान्य नव्हते. तिथेही या आदिवासी सिद्धांतवादी आणि होतकरू नेत्याला जमले नाही. 1991च्या काळात हिरासिंह मरकाम साहेबांनी गोंडवाना गणतंत्र पाटींची स्थापना केली, फुडच्या गणतंत्र पाटींची स्थापना करत, नंतर आदिवासी समाजाच्या जागृतीअभावी पार्टी मजबूत होवू शकली नाही. बिहार मध्ये आपल्या 15 व्या वर्षी, 1935 ला रिक्कू सोरेन राजकारणात आलेत. अतोनात मेहनत करून बिहारच्या राजकारणात आपला प्रभाव निर्माण करून झारखंड मुक्ती मोर्चाच्या भ्रमामुलत संघर्ष करत झारखंड राज्य वेगळे करण्यात यश मिळविले. आदिवासींचा स्वतंत्र पक्ष काढून राजकारण चालविले म्हणून ते शक्य झाले यात शंका नाही.

क्रमशः ■■

